

Junák Svaz skautů a skautek ČR
Centrum vzdělávání Parvula

**Specifické potřeby dětí a mládeže
v institucích neformálního vzdělávání
(studie)**

Struktura studie:

1. **Úvod:** cíle materiálu, zadavatel dokumentu
2. **Inkluze a neformální vzdělávání:** ukotvení v dokumentech (mezinárodní, školské zákony a materiály vybraných organizací ...)
3. **Současná situace s inkluzí dětí v institucích neformálního vzdělávání**
4. **Konference Dopoledne inkluze. Odpoledne ...?:** (Výstupy ze skupin: zadání do skupin a přepisy flipů)
5. **Doporučení z tematických skupin a diskuzí na konferenci**
6. **Obecné doporučení pro další rozvoj tématu inkluze v neformálním vzdělávání**
7. **Návrhy konkrétních realizovatelných následných kroků**

1. Úvod: cíle materiálu, zadavatel dokumentu

Cílem materiálu je navrhnout možné odpovědi na tyto otázky:

- Jaké nároky jsou dnes kladeny na instituce neformálního vzdělávání, které usilují o začleňování dětí se specifickými potřebami?
- Jaké specifické potřeby mohou mít děti zapojené do činnosti těchto institucí (jak se tyto potřeby mohou lišit od těch, které mají děti při školním vzdělávání)?
- Jaké mohou být rozdíly v začleňování dětí se specifickými potřebami ve školním prostředí a prostředí neformálního vzdělávání?
- Jakým způsobem mohou školy a instituce neformálního vzdělávání spolupracovat?

Zadavatelem dokumentu je ÚŘAD VLÁDY ČR: Agentura pro sociální začleňování. Materiál zpracovává diskuzi a výstupy z konference. Tyto jsou doplněny o návrhy opatření pro větší míru inkluze zájmových a volnočasových organizací pracujících s dětmi a mládeží vycházející ze zkušeností pracovníků Junáka.

Materiál je určen pro odborníky z organizací zabývajících se prací s mládeží, pracovníkům státní správy a samosprávy, odborníkům z univerzitního prostředí.

Teze materiálu vycházejí také z příspěvků přednesených na konferenci „Dopoledne inkluze, odpoledne ...?“

Konference se konala v prostorech VOŠ sociálně pedagogické a teologické **JABOK v Praze dne 15. září 2013.**

Na konferenci bylo 27 účastníků.

Konference byla určena pro odbornou veřejnost zabývající se inkluzí, pedagogikou volného času, výchovou a vzděláváním dětí a mládeže a také pro vedoucí oddílů a zařízení volného času pro děti a mládež.

Cíle konference:

- Definice nároků na instituce neformálního vzdělávání a pracovníky, které přináší začleňování dětí se specifickými vzdělávacími potřebami.
- Analýza současné situace práce v oddílech a institucích neformálního vzdělávání s dětmi se specifickými vzdělávacími potřebami.

- Společné prvky a případné rozdíly mezi začleňováním dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve školním prostředí a prostředí neformálního vzdělávání. Možnosti propojení aktivit škol a institucí neformálního vzdělávání.
- Definovat specifické vzdělávací potřeby dětí začleněných v institucích neformálního vzdělávání.

Na konferenci vystoupili s příspěvkem Mgr. Jiří Zajíc na téma: *Současná situace inkluze v oddílech a institucích neformálního vzdělávání*. Dále Mgr. Pavla Baxová z Rytmus Praha o.s. s příspěvkem: *Inkluzivní vzdělávání a české školství*. Poslední příspěvek přednesl Doc. Michal Kaplánek Th.D. na téma: *Pedagog volného času a inkluze*. Poté následovala práce v tematických skupinkách.

Konference chtěla přispět k otevření těchto otázek v prostředí neformálního vzdělávání v ČR:

Jaká je zkušenost se začleněním dětí se specifickými potřebami do dětských organizací? Jsou tam náhodou, nebo bylo jejich přijetí plánovaným a vědomým rozhodnutím? To, že s dítětem pracuji, znamená, že vím, jak na to? Kdo a jak se zajímá o situaci a zkušenosti vedoucích pracujících s dětmi se specifickými potřebami? Má vedoucí pracující s takovým dítětem právo na své „specifické potřeby“?

Stačí ke skutečnému začlenění dobrá vůle vedoucího, nebo by se vedoucí vzhledem k práci se začleněnými dětmi měli vzdělávat? A pokud ano, měli by navštěvovat speciální kurzy specializovaných organizací, nebo by se alespoň základ měli dozvídat v rámci vzdělávání uvnitř svých organizací? Jaká je role dětských oddílů v procesu integrace a inkluze? Jak ji organizace sdružující děti a mládež samy reflektují, pokud vůbec? Jak ji vnímají rodiče začleněných dětí? Kolik je v dětských oddílech členů se specifickými potřebami? Existuje fungující spolupráce mezi organizacemi věnujícími se dětem se specifickými potřebami a dětskými oddíly? Jaký je její význam a podoba?

Hlavním organizátorem konference byl Junák – svaz skautů a skautek ČR, Centrum vzdělávání Parvula a odbor Výkonné rady Junáka – Skauting pro všechny.

2. Inkluze a neformální vzdělávání: ukotvení v dokumentech (mezinárodní, školské zákony a materiály vybraných organizací...)

Inkluze je vystavěna na myšlence začlenění, která vychází z toho, že všichni lidé jsou si rovni a měli by být respektováni a ceněni, což je jedno ze základních lidských práv. Lidé s postižením jsou plnoprávními a rovnocennými členy společnosti a měli by tedy být plně zapojeni do struktur a systému služeb, který je k dispozici všem občanům. Tyto služby by lidem s postižením měly být přístupné. Co vlastně inkluze/začlenění znamená? Je to nový způsob přemýšlení o tom jak, kde a s kým mohou lidé s jakýmkoli znevýhodněním studovat, pracovat a žít? Tento nový způsob myšlení vyústil v posun od fokusu na péči a léčbu k zaměření se na podporu účasti, rozvoj schopností, přizpůsobení okolí a budování vztahů. Je zjevné, že sociální prostředí nebo případné vyloučení z něho znamenají často větší překážku než postižení samo.

Naším cílem je zabývat se inkluzí v prostředí zájmového, volnočasového vzdělávání. Zde je jasná vazba na formální vzdělávání a inkluzi v prostředí školských zařízení. Zároveň je způsob trávení volného času jedním z vyjádření míry začlenění do sociálních vztahů ve společnosti. Svobodné rozhodnutí podílet se na principu dobrovolnosti na organizovaných aktivitách a následná míra skutečného zapojení, představuje ukazatel skutečné schopnosti společnosti začlenit a respektovat své členy.

Zájmové vzdělávání chápeme jako systém krátkodobých i dlouhodobých organizačních forem, které umožňují edukační, rekreační, poznávací a tvůrčí volnočasové aktivity účastníků. Tyto jsou realizovány neformálním i informálním způsobem. Směřuje k saturaci individuálních zájmů, k rozvoji a kultivaci osobnosti a k celkovému zlepšení kvality života jedince.

Pro naše potřeby definujeme účastníky volnočasových aktivit na kategorii dětí, žáků a mládeže, tedy na věkovou kategorii 6 až 26 let. Jde o nejširší definici cílové skupiny.

Ve školském prostředí je dítě/žák, kterého se týká inkluze označeno termínem „dítě se specifickými vzdělávacími potřebami“.

Termín „dítě se specifickými vzdělávacími potřebami“¹ v našem školství zdomácněl, i když ti, kteří jsou jím označováni, to stále mají s nalezením skutečně inkluzivního prostředí velmi těžké. Je však inkluzivní školní vzdělání to jediné, co děti s jakýmkoli specifiky potřebují, aby měly možnost vyrůstat jako ostatní vrstevníci?

---

¹ Domníváme se, že pro prostředí neformálního a volnočasového vzdělávání je vhodnější používat termín Specifické potřeby (dále v textu SP).

Podstatným prvkem života každého dítěte a mladého člověka je také možnost svobodné volby trávení volného času. Jednou z možností je také trávit čas a vzdělávat se v organizacích volného času a v prostředí tzv. neformálního vzdělávání.

Častou překážkou je nízká míra inkluzivity jednotlivých oddílů a organizací. Mnohé děti jsou tak vylučovány z organizovaných aktivit probíhajících mimo školská zařízení. Otázka začlenění dětí s širokou škálou handicapů, případně znevýhodnění, je ovlivněna několika rovinami:

Lidskoprávní a právní:

Česká republika je vázána Úmluvou o právech dítěte OSN z roku 1989, která deklaruje právo dětí na participaci v aktivitách, na nediskriminaci a na speciální péči a podporu v případě handicapovaných dětí.²

Školský zákon v zásadách vzdělávání dětí a mládeže (§ 2) také zmiňuje nediskriminaci a rovnost při vzdělávání.³

V praxi je konkrétními vyhláškami ošetřeno pouze školské prostředí, a tak cílené finanční zdroje použitelné pro práci s žáky/děťmi se SP jsou určeny převážně pro podporu inkluze ve školské výuce. V praxi na tyto finance mohou dosáhnout hlavně školská zařízení.

V rozvojových dokumentech týkajících se inkluze není prostředí volnočasových aktivit a neformálního vzdělávání považováno za prioritu. Tak je to například v Národním akčním plánu pro inkluzivní vzdělávání.⁴

Institucionální:

Organizace pracující s dětmi a mládeží deklarují otevřenost vůči všem dětem bez rozdílů přihlášením se k principům obsaženým v Úmluvě o právech dítěte.⁵ V praxi je nepsaným limitem inkluze začlenění dětí s handicapem, a to především fyzickými, mentálními a také některými smyslovými handicapy. Toto téma není nijak komunikováno

---

² Viz: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

³ Viz: <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>

⁴ Viz více zde: <http://databaze-strategie.cz/cz/msmt/strategie/narodni-akcni-plan-inkluzivniho-vzdelavani-2010-2013?typ=struktura>

⁵ Např.: „Ze Statutu Pionýra: Je demokratické, dobrovolné, samostatné a nezávislé sdružení dětí, mládeže a dospělých. Vede své členy k aktivnímu občanství a kladným morálním hodnotám. Hlásí se k Úmluvě o právech dítěte a k zásadám Listiny práv a svobod.“

In: <http://www.dobrodruzstvi.info/obsah/o-nas>

ven mimo organizace a také často ani dovnitř mezi členy organizací. Informace a sdílení vize skutečné inkluzivity a navazujících praktických opatření vážne. Většina aktivit je nahodilá a vynucena většinou zvenku např. rodiči dětí.

Organizace také nemají možnost čerpat podporu z vnějšku, ať již např. možnost využít síť školských poradenských institucí, odborných služeb pro handicapované apod. Neexistuje také systémové řešení metodické podpory a sdílení odborného zázemí.

„Preferovanou“ skupinou k inkluzi jsou sociálně znevýhodnění. V samotné strategii MŠMT (Národní strategie pro mládež 2011–2013) je explicitně zmíněna jako cílová skupina: mládež z národnostních menšin, mladí migranti, běženci.⁶ Tato skupina je považována za lépe včlenitelnou. Většina organizací má zkušenost s projekty cílícími na tuto skupinu znevýhodněných dětí.⁷ V praxi je zřejmé, že se většinou jedná o děti identifikované jako romské, z prostředí sociálně vyloučených lokalit a sociálně slabých rodin. O skupině dětí s jinými handicapem se strategie nezmiňuje. V současnosti (říjen 2013) je připravena strategie na období 2014–2020, která bude v listopadu tohoto představena veřejnosti.

Samotné MŠMT nevypisuje výzvy napomáhající inkluzi dětí s jinými handicapem. Tímto je velmi limitována možnost organizací pokusit se o systematické začlenění dalších skupin dětí s handicapem.

Organizační:

Velká část poskytovatelů programů pro volný čas jsou nestátní neziskové organizace, které ve svých zakládajících dokumentech deklarují práci s dětmi. Tyto organizace fungují především na dobrovolnickém principu a jednotliví vedoucí oddílů jsou neplacení. Jejich kvalifikací je dlouhodobá praxe v oddílech. Velké organizace jako je

⁶ Více zde: <http://www.msmt.cz/mladez/narodni-strategie-pro-mladez>

⁷ Např. Junák a jeho odbor Skauting pro všechny získal prostředky z MŠMT v roce 2013 na projekt Mimochoodem skautem II. na s programu na podporu práce s dětmi a mládeží potenciálně ohroženou sociálním vyloučením.

Junák mají svůj systém vzdělávání, který např. u Junáka již dnes témata podporující inkluzi obsahuje.

Také činnost těchto organizací je tradicí zaměřená na děti bez handicapů a často samotná náplň práce a každodenní činnosti v oddílech v podstatě velmi ztěžuje integraci většiny dětí s handicapem.

V této souvislosti je také nutné říci, že ze strany státu jsou aktivity zaměřené na formulaci „zakázky“ vůči organizacím zájmového vzdělávání omezeny na formulaci strategií, metodickou podporou prostřednictvím NIDM (bude včleněno do NIDV)⁸ a dotačními tituly pro organizace pracující s mládeží. Organizace jsou certifikovány, ale již nejsou nijak standardizovány. Organizace pracující s mládeží mohou získat osvědčení o udělení titulu Organizace uznaná MŠMT pro oblast práce s mládeží. Toto osvědčení se uděluje na čtyři roky (v současnosti na období 2011–2015). V dotačních titulech jsou tyto organizace zařazeny do skupiny dlouhodobě podporovaných, dle vyhlášených priorit programů MŠMT.⁹ S požadavkem na minimální deklaraci inkluzivní organizace toto osvědčení není spojeno.

Samotné organizace se sdružili do České rady pro děti a mládež, která částečně tuto funkci supluje. ČRDM koordinuje společné aktivity, a to především lobbying, vzdělávání apod.¹⁰

Forma standardizace organizací spojené s požadavkem inkluzivní by přinesla zřejmě zprofesionalizování činností organizací, ale měla by také podstatný vliv na požadavky na vedoucí oddílů. Zcela jistě by mnozí neplacení dobrovolníci neměli kapacitu případné profesionalizaci v procesu standardizace dostát.

Profesionalizace zasáhla instituce poskytující volnočasové aktivity v gesci MŠMT, a to především školní kluby a družiny. Ty jsou součástí škol a vztahuje se na ně např. Zákon o pedagogických pracovnících a jejich kvalifikaci.

Podobně jsou také regulovány nízkoprahové kluby registrované jako sociální služby. Ty jsou ovlivněny mimo jiné požadavky Standardů sociální práce.

Je otázkou, jak zprofesionalizovat a zkvalitnit práci v oddílech. Cílem by mělo být nedestruovat prvek dobrovolnictví a nadšení vedoucích mnoha oddílů, ale zároveň umožnit organizacím získat odborné know-how umožňující začlenit děti se SP. Je také otázkou, jak propojit sféry a finance ze školství, sociálních služeb a případně zdravotnictví. Často se jedná o podobnou činnost konkrétně definovanou podobnými

⁸ Více informací zde: http://www.nidv.cz/cs/kdo-jsme/aktuality.ep/301_1231-%3Cfont-color=red%3Enova-jistota-pro-narodni-institut-pro-dalsi-vzdelavani-%E2%80%93-cile--ukoly-a-perspektivy-%3Cfont%3E/1/

⁹ Pro potřeby dotačních programů je také možné získat potvrzení krajských úřadů, že organizace pracuje s mládeží. Toto potvrzení je podmínkou udělení dotací.

¹⁰ Více zde: <http://crdm.cz/crdm/co-je-crdm/>

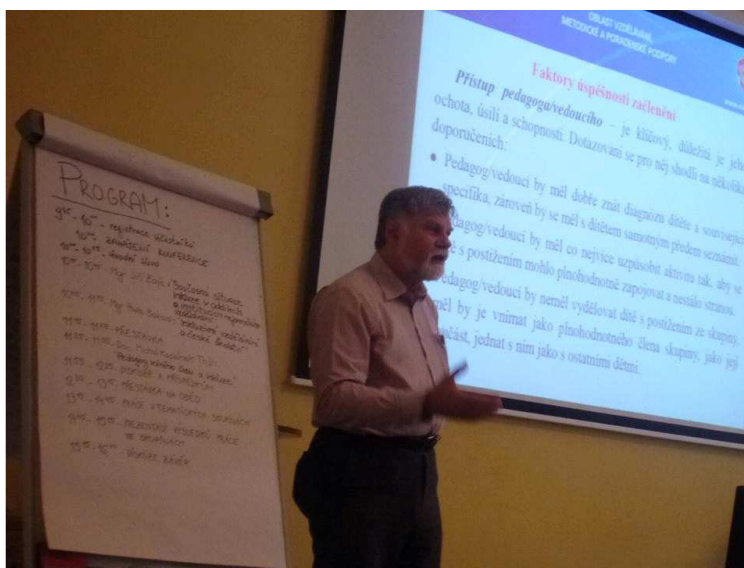
standardy. Není však možné získat prostředky z jiných zdrojů než grantů pro práci s dětmi a mládeží z gesce MŠMT.

Možnou cestou, kterou sleduje MŠMT, je zvýšení kvalifikace vedoucích rozšířením možnosti studovat pedagogiku volného času a také prostřednictvím vzdělávacích aktivit bývalého NIDM,¹¹ dnes již prakticky součástí Národního ústavu dalšího vzdělávání – je otázkou, jak bude fungovat dále.

Odborné:

Téma inkluze v prostředí volnočasových aktivit je nové a ne příliš akceptované. Naráží na mnohé problémy a jedním z nich je také nedostatek odborného zázemí pro organizace a vedoucí oddílů. Nemyslíme pouze nedostatek služeb, ale také pro odbornou pedagogickou veřejnost je toto téma nové a nereflektované. Přenos zkušeností je tak ovlivněn především zkušeností

ze školní inkluzivní praxe. Tuto skutečnost také signalizuje etablování termínu žák/dítě se specifickými vzdělávacími potřebami. Převzetí termínu není podrobena odborné analýze a redefinici pro prostředí volnočasových aktivit. Navrhujeme používání termínu Dítě se specifickými potřebami pro prostředí volnočasového a neformálního vzdělávání.

Celospolečenské:

Inkluze není společností vnímaná jako podstatná součást vzdělávání v organizacích volnočasového vzdělávání a aktivit. Obecně je inkluze vnímaná jako kolizní a sporná také v prostředí školských zařízení. V tomto kontextu také není inkluze prioritní téma ani pro organizace pracující s mládeží. V komunikaci s veřejností je toto téma vynecháváno. Inkluze tak není vnímaná jako součást společenského závazku organizací pracujících s mládeží, ale jako „potřeba“ úzké skupiny rodičů a dětí, kterých se bezprostředně týká.

¹¹ Např. projekt Klíče pro život, zaměřující se na kvalitu a rozvoj kompetencí v neformálním vzdělávání. Více viz.: <http://www.nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klisce-pro-zivot/>

3. Současná situace s inkluzí dětí v institucích neformálního vzdělávání:

Výzkum na téma „klíčové faktory ovlivňující inkluzi dětí a mládeže se specifickými vzdělávacími potřebami do zájmového a neformálního vzdělávání“ byl zadán Národním institutem dětí a mládeže MŠMT, proběhl v rámci konference Dopoledne inkluze, odpoledne...? Stručný souhrn výzkumu přednesl Mgr. Jiří Zajíc (NIDM). Z jeho příspěvku uvádíme nejdůležitější informace.

Děti a mladých lidí s nějakým handicapem je v ČR více než 155 tisíc, ve školním věku je jich přes 91 tisíc. Výzkum byl zaměřený na děti a mládež ve věkové skupině 6–18 let s postižením tělesným, mentálním, se smyslovými vadami (sluchové, zrakové), s duševní poruchou (zejména hyperaktivitou) a kombinovanými vadami. Výzkum se zabýval zejména tím, jaké možnosti mají tyto děti a mladí lidé zapojit se do neformálního vzdělávání, které se na ně přímo nezaměřuje, a co jejich zapojení nejvíce ovlivňuje.

Cílem výzkumu byly odpovědi na následující otázky:

- *Jaká je míra zapojování těchto dětí a této mládeže do zájmového a neformálního vzdělávání?*
- *Jaké jsou pozitivní a negativní stránky současného stavu?*
- *Kterým překážkám musí organizace poskytující zájmové a neformální vzdělávání při zapojování této cílové skupiny čelit?*
- *Jakým překážkám jsou vystaveny děti z výzkumné skupiny, tj. jaká jsou specifika jejich sociálního začleňování a vzdělávání?*

Po studiu a analýze dokumentů a dostupných informačních zdrojů k danému tématu byly vedeny polostrukturované rozhovory se zástupci:

- organizací (35 individuálních rozhovorů s pracovníky)
- rodičů dětí (9 skupinových rozhovorů)
- dětí a mládeže se zdravotními handicapy (11 individuálních rozhovorů)

Nejobtížnějším se ukázalo nalezení organizací, které nejsou zaměřeny na práci s handicapovanými a současně mají zkušenosti se zapojením dětí s handicapem, zejména nedoslýchavých či neslyšících dětí. Nejpřínosnější byly skupinové rozhovory s rodiči. Praktické zkušenosti podává v rámci výzkumu zejména šestnáct detailních

popisů případů zapojování dětí s handicapem. Poskytli je pedagogové a vedoucí kroužků a kurzů.

Identifikace faktorů ovlivňujících míru zapojování dětí a mládeže se SVP do neformálního vzdělávání vyplývající z poznatků výzkumu:

Faktory na straně organizací:

- Dosažitelnost – mají děti a mladí lidé se speciálními vzdělávacími potřebami z minorit či vyloučených lokalit vůbec možnost aktivity organizace navštěvovat?
- Zaměření organizace – počítá, či nepočítá ve svých dokumentech a cílech s tím, že by ji mohly navštěvovat děti se speciálními vzdělávacími potřebami z minoritního prostředí? A pokud ano – co pro to dělá?
- Materiální vybavenost organizace – má vůbec podmínky pro zapojení dětí se SVP? A pokud ano – pro jaké typy dětí?
- Ekonomická náročnost – jak je činnost v oddílu či kroužku nákladná, případně zda pro určité typy členů existují úlevy?
- Připravenost vedoucích – jaká je odborná vybavenost a zkušenosti vedoucích aktivit, jejich vstřícnost k práci s mládeží se SVP? Vybavenost vedoucích by v ideálním případě měla zahrnovat povědomí o účinných metodách pomoci pro jednotlivé typy handicapů.

Faktory na straně dětí a mládeže:

- Psychologický – sem spadá například nedůvěra k prostředí, špatná zkušenost s vedoucími či s ostatními dětmi, stydlivost.
- Kompetenční – zapojení do volnočasových aktivit je spjato s různou minimální mírou kompetencí – tedy dovedností, znalostí, schopností i postojů. Např. ve sportovních aktivitách je důležitá určitá fyzická kondice atd.
- Socializační – do míry využívání nabídky neformálního vzdělání se promítají hodnoty a vzorce, které si mladý člověk osvojuje na základě interakce s významnými druhými lidmi; zejména rodina hraje v této oblasti důležitou úlohu například tím, jak dítě podporuje v jeho rozvoji.
- Informační – například sociální vyloučení se mnohdy pojí s nižší mírou informovanosti, nabídku volnočasových aktivit pro děti nevyjímá. Jinou překážkou je nutnost obtížně vyhledávat, kam by mohlo dítě vůbec docházet.
- Ekonomický – sem náleží sociálně-ekonomické postavení rodiny, které tvoří pole jejich možností, a dále také její výdajová politika (například pro některé chudší rodiny může

vzdělávání dětí představovat takovou hodnotu, že ji v rozpočtu upřednostní na úkor jiných priorit).

- **Časový** – tento faktor spočívá ve složení mimoškolního či volného času toho kterého dítěte.
- **Logistický** – pro některé děti je vzhledem k druhu jejich zdravotního handicapu přesun na kroužek či aktivitu spojen se zvýšenou časovou náročností.
- **Zdravotní** – s určitým zdravotním handicapem není možné či je velmi obtížné vykonávat určitou činnost.

Faktory na straně samotných aktivit:

- **Časová náročnost** – může se stát, že se vybraná aktivita nevejde do „časového rozpočtu“ dítěte či mladého člověka.
- **Finanční nákladnost** – někdy postačuje jednou uhradit malý poplatek, jiné náklady vyžadují vysoké dodatečné investice.
- **Kompetenční náročnost** – některé jsou široce dostupné, jiné, například na vrcholový sport orientované, předpokládají vysokou míru předpokladů.

Vnější faktory jsou ty, které organizace nemůže ovlivnit, ale je důležité brát je v úvahu při plánování zapojení dítěte: typ a míra handicapu, typ aktivity, povaha a přístup dítěte.

Z vnitřních faktorů se jako nejdůležitější jeví přístup pedagoga/vedoucího, přístup poskytovatele a přístup asistenta. Vnitřní faktory zásadně ovlivňují úspěšnost zapojení dítěte do neformálního vzdělávání – zejména v případě nespecializovaných organizací.

Přístup pedagoga/vedoucího – je klíčový, důležitá je jeho ochota, úsilí a schopnosti. Dotazovaní se pro něj shodli na několika doporučeních:

- **Pedagog/vedoucí** by měl dobře znát diagnózu dítěte a související specifika, zároveň by se měl s dítětem samotným předem seznámit.
- **Pedagog/vedoucí** by měl co nejvíce uzpůsobit aktivitu tak, aby se dítě s postižením mohlo plnohodnotně zapojovat a nestálo stranou.
- **Pedagog/vedoucí** by měl nastavit cíle tak, aby byly dosažitelné i pro dítě s handicapem. Někdy při vhodném

uzpůsobení aktivity může dítě s handicapem dosáhnout výsledků srovnatelných se zdravými dětmi, jindy je třeba nastavit tzv. „dvourychlostní model“, kdy jsou cíle dítěte se SVP jiné než u ostatních, ať už v úrovni či v úplně jiné podobě – jde především o zapojení. U dvourychlostního modelu je třeba, aby měl vedoucí realistické nároky. Není také dobré neadekvátně nároky snižovat.

- Pedagog/vedoucí by neměl vydělovat dítě s postižením ze skupiny, měl by je vnímat jako plnohodnotného člena skupiny, jako její součást, jednat s ním jako s ostatními dětmi.
- Pedagog/vedoucí by neměl ulevovat dítěti v nárocích na jeho chování nad míru, kterou vyžaduje handicap, například netolerovat mu kvůli jeho handicapu špatné chování.
- Pedagog/vedoucí by měl podporovat soutěživost pouze v dosahování takových cílů, kde mohou děti se SVP konkurovat ostatním dětem.

Přístup poskytovatele (organizace) – k úspěšnosti dítěte s handicapem přispívají samotné obecné organizace. Těch se týkají tato doporučení:

- Organizace by měla být rozhodnuta dítě začlenit. Na straně organizace nesmí chybět vůle „jít do toho“.
- Organizace by měla být připravena na účast dítěte. Připravenost je potřebná v oblasti informační, komunikační i materiální (například označením aktivit vhodných pro děti s handicapem v propagačních materiálech).
- Organizace by měla počítat s případnou přítomností asistenta, velká část dětí jeho účast potřebuje, někdy pouze zpočátku, jindy dítě potřebuje trvalou pomoc. Asistentem může být i rodič, často hraje roli nedostatek financí. Dítě se však často chová jinak v přítomnosti asistenta a jinak v přítomnosti rodiče.
- Organizace by měla počítat s případnou nutností menšího kolektivu. Pedagog/vedoucí je pak méně zatížen a může více uplatňovat individuální přístup.

Přístup asistenta: Organizace může skrze pedagoga/vedoucího významně ovlivňovat roli asistenta. Nároky na asistenta jsou obdobné jako v případě jeho účasti na formálním vzdělávání dítěte.

Dále se výzkum podrobněji věnuje i doporučením, jak pracovat s dětmi s jednotlivými typy handicapů (zde neuvádíme).

Závěry a doporučení výzkumu

Výzkum přinesl zjištění, že míra zapojení dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami do zájmového a neformálního vzdělávání poskytovaného organizacemi, pro něž nejsou cílovou skupinou, je nízká. V praxi neplatí, že by bylo zájmové a neformální vzdělání dosažitelné všem bez rozdílu. V případě zájmu o účast na neformálním vzdělávání narážejí děti se SVP a jejich rodiče na řadu bariér a odmítnutí, které je často od jejich snahy odradí.

Hlavní zjištění

Celková míra zapojení dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami do aktivit v oblasti neformálního (resp. zájmového) vzdělávání je v současné době u nás velmi **nízká a nahodilá**.

Tento závěr potvrdili v mnoha případech lidé, kteří v různých institucích pracují s dětmi s handicapem. Také rodiče těchto dětí uvedli, že pro ně, pokud chtěli dítě zapojit, bylo nesmírně těžké najít organizaci, která by jejich dítě přijala a plnohodnotně zapojila.

Další zjištění:

- V praxi neplatí dosažitelnost zájmového a neformálního vzdělávání všem bez rozdílu.
- Sociální inkluze není systémovou záležitostí, každý z rodičů se musí o zapojení svého dítěte snažit sám.
- Obecné organizace poskytující neformální vzdělávání s touto cílovou skupinou většinou nepočítají.
- Organizace narážejí na faktické bariéry – nedostatek financí, materiálu, osobních asistentů apod.
- Pedagogové/vedoucí většinou nejsou na práci s dětmi se SVP připraveni.
- Sociální inkluze není ve společnosti bezvýhradně podporována, častý je názor veřejnosti, že je normální/vhodné, aby se děti s postižením vzdělávaly mimo hlavní proud.
- Rodiče dětí se SVP často vůbec nenapadne, že by se jejich dítě mohlo účastnit aktivit, které se na ně specificky nezaměřují.

- Pokusy o začlenění v současné době obvykle dopadnou takto:

1. *Dítě aktivitu předčasně ukončí* (většinou jde o neúspěšnou integraci, pro ukončení se ale může rozhodnout rodina nebo poskytovatel, přičemž k neúspěchu často přispívá neochota či nepřipravenost vedoucího/pedagoga, přecenění vlastních sil či podcenění handicapu ze strany dospělých, nepřipravenost kolektivu vedoucí k nepřijetí dítěte vrstevníky).

2. *Dítě do aktivity dochází, ale stojí mimo kolektiv* (je to takový průběh zapojení, kdy dítě je sice v kolektivu, ale bez navázání sociálních vztahů; dítě stojí stranou ostatních, je vnímáno jako „jiné“, v aktivitě existuje vedle ostatních, nikoliv s nimi – někdy tato situace také vyústí v předčasné ukončení integrace).

3. *Dítě se plnohodnotně zapojí* (dítě s handicapem se stane skutečnou součástí kolektivu a zcela nebo ve výrazné většině případů pracuje s kolektivem – to se týká nejen činností, ale také sociálních kontaktů a vazeb; kolektiv bere handicapované dítě „normálně“, nikomu ani nepřijde, že se nějak liší).

- Úspěšnost zapojení dítěte je ovlivněna typem a mírou handicapu, povahou a přístupem dítěte, přístupem rodičů, přístupem organizace, pedagoga/vedoucího, rolí asistenta.

Doporučení vzešlé z výsledků výzkumu

Zvýšit míru sociální inkluze:

- změnou přístupu organizací
- zlepšením finančních, materiálních a informačních podmínek
- nastavením dotačních programů
- vzděláváním pracovníků i osvětou na straně rodičů dětí se SVP a na straně širší veřejnosti.

Na závěr zpracovatelé uvádějí dva netypické příklady z praxe, které se objevily v průběhu výzkumných šetření a které by obecné organizace mohly následovat na své cestě směrem k větší otevřenosti dětem s postižením:

- **Začleňování naruby**

Primární cílovou skupinu tvoří děti s handicapem a organizace pak současně do volnočasových aktivit programově zapojuje ostatní děti. Často to bývají sourozenci dětí

s postižením, daří se však zapojovat i širší skupiny „zdravých“ dětí. Ty se mezi sebou zpočátku neznají, a tak je zajištěn kontakt obou skupin. Co přitahuje do těchto kroužků běžné děti? Je to atraktivní nabídka aktivit, jejich kvalita a nízká cena. Tento typ začleňování se vyskytuje i v menších městech, protože rodiče potřebují, aby existovalo místo pro neformální vzdělávání a sociální začleňování jejich handicapovaných dětí.

- **Začleňování po skupinách**

Tento způsob není dle výsledků výzkumu ověřen v praxi, ale tato možnost zazněla opakovaně jako doporučení, jak děti s postižením do obecného zájmového a neformálního vzdělávání úspěšně zapojit. Vhodnou cestou by mohlo být zapojování alespoň po dvojicích nebo skupinkách, výhodou jsou menší obavy spojené s příchodem do cizího prostředí, dítě nemá pocit, že vyčnívá, zvýší se prostor na „rozkoukání“, což umožní lepší zapojení do kolektivu. S kamarádkou či kamarádem se prostě zapojuje lépe.

Zpracováno na základě přednášky Mgr. Jiřího Zajíce a materiálů NIDM

Sondy do skautského světa 2012

V souvislosti se stavem inkluze v prostředí neformálního vzdělávání je také důležité upozornit na Sondy do skautského světa z roku 2012.¹²

Základní otázkou tohoto průzkumu bylo, kolik dětí se specifickými potřebami v Junáku vlastně je a jakou měrou se daří zapojovat je do činnosti oddílů.

Výzkumu se účastnilo cca 550 registrovaných vůdců a vůdkyň oddílů, což představuje asi třetinu celkového počtu vůdců a vůdkyň. Na otázku, zda mají v oddíle dítě s některou z vyjmenovaných specifických potřeb, odpovědělo kladně 66% z nich.

Z výzkumu vyplývá, že v Junáku je cca 4000 dětí s některou z uvedených specifických potřeb, přičemž paleta jednotlivých specifických potřeb je následující:

---

¹² Dostupné zde: http://spv.skauting.cz/wp-content/uploads/2012/05/Sondy-do-Skautsk%C3%A9ho-sv%C4%9Bta-v%C3%BDsledky_final.pdf

Typ specifické potřeby:

- dítě ze sociálně slabé rodiny
- dítě s chronickým onemocněním (cukrovka, epilepsie, astma nebo jiné onemocnění)
- dítě s hyperkinetickou poruchou (ADHD, „hyperaktivní dítě“)
- dítě s vadou řeči nebo zhoršenou schopností komunikace
- dítě z náhradní výchovy (pěstounská péče, dětské domovy)
- dítě z odlišného sociokulturního prostředí (odlišná národnost, jazyk, náboženství)
- dítě s mentálním postižením
- dítě s autismem či Aspergerovým syndromem
- dítě se zrakovým postižením (když brýle plně nekompensují „běžný“ zrak)
- dítě s tělesným postižením
- dítě nedoslýchavé či neslyšící

Junák je dle tohoto šetření dětem se specifickými potřebami velice otevřený. Zhruba 2/3 vůdců (vůdkyň) v minulosti řešilo rozhodnutí, zda přijmout dítě s některou ze specifických potřeb a pouze 1% uvedlo, že dítě z různých důvodů nepřijali. Tam, kde už děti se specifickými potřebami jsou, tak se zpravidla nejedná o ojedinělé případy, ale v jednom oddíle jich je více.

Děti se specifickými potřebami jsou častěji v chlapeckých (66%) než dívčích oddílech (59%). Ovšem nejčastěji jsou v oddílech koedukovaných (72%).

Nepřehlédnutelná je potřeba 77% vedoucích, kteří by uvítali poradenství týkající se dětí se SPV. Junák tuto službu již v omezené míře úspěšně provozuje pro své vedoucí.¹³

Je pravděpodobné, že se děti se specifickými vzdělávacími potřebami vyskytují také v dalších organizacích. Každá z těchto organizací se tedy musí vyrovnávat s přítomností členů s některým z handicapů a jejich potřebami.

Na poli neformálního vzdělávání více podobných analýz a sond není k dispozici. Jde o jeden z dluhů na tomto poli.

Základní charakteristikou stavu inkluze v prostředí neformálního, volnočasového vzdělávání je nahodilost a nedostupnost těchto aktivit pro většinu dětí. Děti se SVP jsou přítomny v oddílech, a to díky aktivitě samotných rodičů dětí a osobní angažovanosti vedoucích oddílů.

---

¹³ Informace o poradně odboru Skauting pro všechny zde: <http://spv.skauting.cz/poradna/>

4. Konference Dopoledne inkluze. Odpoledne ...?:

(Výstupy ze skupin: zadání do skupin a přepisy flipů)

Účastníci konference pracovali ve skupinách a postupně se všichni účastníci vyjádřili k položeným otázkám.

Zadání do skupin:

1. Definice speciálních potřeb v prostředí neformálního vzdělávání.
2. Škola, NNO, rodiče, jejich propojení a role v inkluzi dětí se SVP.
3. Jakou podporu a vzdělávání potřebují vedoucí oddílů a pracovníci institucí neformálního vzdělávání k inkluzi dětí se SVP.
4. Situace v oddílech a institucích neformálního vzdělávání, možnosti inkluze dnes a vize inkluze pro prostředí neformálního vzdělávání, spolupráce mezi organizacemi a školami.

Skupina 1: Neformální vzdělávání: Definice SVP

V diskuzích se často objevovala teze, že všechny děti mají individuální potřeby a naplnění těchto potřeb je klíčem k rozvoji potenciálů a osobnosti všech dětí.

Prakticky byly identifikovány tyto prvky potenciálních bariér a potřeba dětí přicházejících do organizací:

- **Bezbariérovost oddílů** – možnost fyzického přístupu do kluboven, na aktivity oddílů apod.
- **Finanční dostupnost** – aktivit pro všechny děti
- **Srozumitelnost** – nedostatečné a složité informace o činnostech pro děti a rodiče
- **Jazyk** – nedostatečná znalost českého jazyka u dětí a rodičů
- **Náročnost programu** – která znemožňuje dětem se plně podílet na životě oddílu.
- **Nepřiměřené cíle aktivit** – jsou nesplnitelné pro některé děti
- **Nedostatek pomůcek** – nutných pro některé děti s handicapem
- **Rozdílná pravidla** – mezi rodinou a oddílem, rozdílná pravidla mezi oddíly, která se stávají problémem při společných akcích

- **Diety a jiné stravovací návyky** u dětí
- **Jiné kulturní a náboženské zázemí** rodin dětí
- **Specifické návyky** (denní režim, komunikační, hygiena apod.)

Organizační bariéry na straně oddílů:

- **Časté střídání vedoucích** – dalších vedoucích během společných akcí oddílů
- **Nedostatek osobních asistentů dětí** – nemožnost doprovodů dětí na akce oddílů
- **Nepracuje se cíleně na rozvíjení respektu a citlivosti vůči jinakosti u dětí v oddílech** – (práce s kolektivem dětí na prosociálních kompetencích)
- **Sdílení informací** – komunikace mezi oddíly, školou a rodinou
- **Nedostatek individualizovaných programů a přístupu k dětem**
- **Informace od rodičů o dětech** (práce s neochotou rodičů)
- **Ošetření citlivých údajů vzhledem k zákonu č. 101/2000 Sb.** Nutnost ošetřit sdílení konkrétních citlivých informací o obtížích dětí, které by mohli vést ke stigmatizaci dítěte ve skupině.
- **Neexistence referenční osoby dítěte** – začleněné dítě by měla mít na starosti jedna osoba.
- **Nedostatečná a nesystematická supervize, vzdělávání**
- **Neexistence péče o vedoucí oddílů** – neexistence práce s potřebami vedoucích, supervize

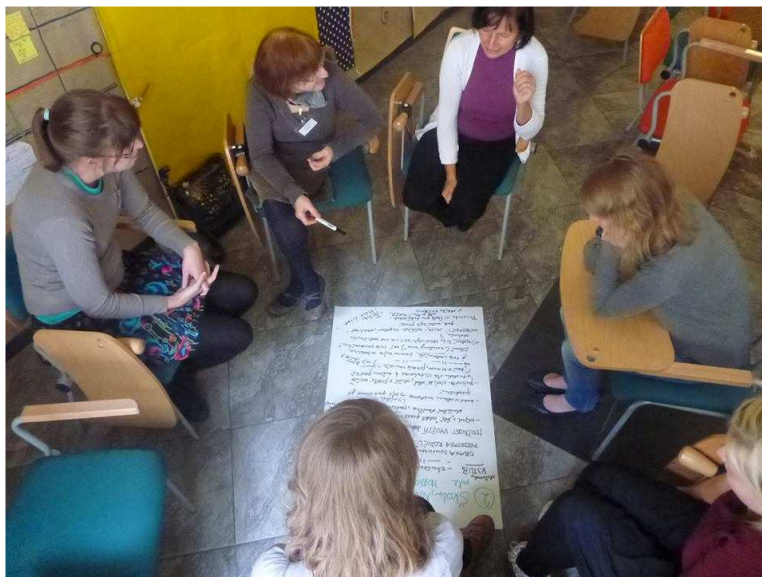
Skupina 2: Skupina „Rodiče, škola, NNO, jejich role a možnosti propojení“

Při diskuzi ve skupině se ukázalo, že rodiče jsou nejčastější hybatelé inkluze v oddílech. Vycházejí ze své zkušenosti a pro dítě hledají prostředí, ve kterém by i přes handicap mohlo žít a vytvářet přirozené vztahy s vrstevníky a jinými dospělými.

Identifikované okruhy otázek:

- Co dělat, když vedoucí vidí SP, ale rodič si je nepřipouští?

- Jakou zvolit formu komunikace, když vedoucí je o mnoho mladší než rodiče, ale přichází se závažnými požadavky, náměty k výchově dítěte?
- Aktivita rodičů je u dětí se SP podstatná – co dělat, když aktivní nejsou, příp. když znevýhodnění je přímo dáno vlivem rodiny?
- Může pak pomoci škola? Jiné instituce – NNO?
- Můžu si dovolit říci dítěti na vozíku „jsi líný“?
- Inkluze jen pro dítě se SP? Pro všechny děti? Možná by se zaběhlo, až by fungovalo. dlouhodobě, bylo by vnímáno jako tradice – už vedoucí by si vzpomněl, že to tak také zažil.

V diskuzi zazněla také konkrétní zkušenost rodiče (nevidomé dítě v oddíle)

důvody vstupu dítěte do oddílu:

- Zkušenost rodiče z vlastního dětství, zkušenost s oddílem už u starších sourozenců začleněného dítěte. Ve škole jsou prioritou nejen vztahy, ale i vzdělání – zatímco v oddíle jde hlavně o vztahy.
- Důležitá role sourozence: představa rodičů – bude v začátku „styčným důstojníkem“.
- Obava sourozence: co dítěti se SVP řeknou kamarádi, co vedoucí.
- Puberta – **složitě období** pro všechny, také u dítěte s SP – může vše vztahovat ke svému postižení („mluví se mnou ze soucitu, protože nevidím“ = je to špatně; „nemluví se mnou, protože jsem divný – nevidím“ = je to také špatně).

návrhy rodiče, jak na to:

- Tím důležitější je role vedoucích („rozumí mi“) a role mladších členů („uznávají mne, obdivují mne“) - vrstevníci v pubertě nemají pochopení, mají toho dost svého; možná, že záměrnější aktivita vedoucích v tomto období by zabránila odchodu začleněného dítěte.

- Možná je problém, když na začátku, kdy je dítě malé, jde vše výborně - poleví "ostražitost", při projevech potíží už může být pozdě.
- Zpočátku simulační hry poslepu - malé děti to baví, ale později už se to nedělá - možná by prospělo zopakovat je s huberťáky, kteří si už víc uvědomí, o co jde, neberou to jen jako hru.

nápady z oddílových praxí:

- Každé nové dítě má služebně staršího "patrona".
- Nutno pracovat s motivací - být patronem je prestižní.

Skupina 3: Podpora a vzdělání pro vedoucí

Skupina často narážela na fakt, že v oblasti volnočasových aktivit dětí a mládeže chybí dostatečná informovanost jednotlivých subjektů. Z toho nejprve v rozpravě vyplynul fakt, že by bylo vhodné, aby existovalo nějaké centrální místo distribuující informace, koordinující činnost a podporu. V diskuzi byl tento záměr přehodnocen s tím, že by mohla být dostatečná legislativní úprava, která by upravovala povinnosti organizací, ministerstev apod. (a suplovala tak částečně onu „nejvyšší řídicí organizaci“)

Praktické nápady týkající se podpory a vzdělávání vedoucích zaznamenané v diskuzích:

- Informovanost o finanční podpoře, znalost finančních zdrojů.
- Více dokumentovat a propagovat příklady z praxe (příklady fungování i nefungování inkluze v oddílech či jinde).
- Místo, kam je možné se obrátit s dotazem – poradenství.
- Pořádání zkušenostních zážitkových kurzů, kde by účastníci byli integrováni do skupiny, kde by bylo několik osob s různými specifickými potřebami, a mohli tak zažít práci a spolupráci s nimi na vlastní kůži.
- Větší podpora osobnostního rozvoje, rozvoje proinkluzivních hodnot – jak vedoucích, tak i dětí (např. prostřednictvím stezek).
- Zapojení celé problematiky do celoživotního vzdělávání, definování kompetencí inkluzivních vedoucích, začlenění do běžného vzdělávání (vůdcovské kurzy apod.) brát ve vzdělávání ohled na typ organizace – fotbal, skaut, školní družina).
- Sdílení zkušeností, supervize.

- „Polopatický“ manuál pro vedoucího – co dělat, když přijde dítě se SVP (na co se ptát rodičů, co a kde načíst apod.).
- Nutnost cílené spolupráce s rodiči.
- Povědomí o legislativní úpravě, je-li jaká a dostatečná – příp. její úprava směřující k podpoře inkluze (upravující povinnosti organizací apod.).

Skupina 4 – Pracovní skupina: Vize inkluze, jak prosadit téma v našich organizacích, jak překonat obavy

a) Jak to u koho funguje:

Hlavní rozdíl je mezi organizacemi, které vznikly s cílem pracovat s tématem inkluze, na jejím základu (integrační kurzy, integrované taneční skupiny, apod.) a organizacemi, které s dětmi pracují samy o sobě, a s inkluzí teprve začínají

Mezi přirozeně inkluzivní organizace patří například:

- Náruč dětí a mládeže – organizace pořádá společné integrované akce, využívá asistenty a dobrovolníky.
- Život trochu jinak – organizace s podobnými cíli i programy jako Náruč dětí a mládeže.
- Užitečný život – pořádá integrované kurzy.
- Freedom 4 – integrovaná taneční skupina.
- TOM – do oddílů chodí nejčastěji ADHD, realizují projekt Neohrožená mládež, v rámci kterého připravují programy pro neorganizovanou mládež z ulice, vedoucí připravují programy, např. deskové hry, apod.
- Mládež v akci – projekty připravované v rámci programu EU, 11 podporovaných oblastí, jedna z nich je inkluze.

b) Vize – Jak na to:

Obecné

- Hlavní je na úvod si říci, jestli inkluzi opravdu chceme jako celá organizace. Jak to ale udělat? Zjistit, jestli je o téma zájem? Udělat výzkum/anketu v hnutí? Vzít to na vlastní triko a začít s tématem pracovat na základě rozhodnutí vedení organizace?
- Je dobré snažit se z inkluze udělat přirozenou součást činnosti organizace, stejně tak z ní udělat přirozenou součást vzdělávání, dotací na něj apod.
- Důvodem pro začátek práce s inkluzí nemusí být jen potřeba pracovat s inkluzí, ale i to, že budeme reagovat na problémy míst, ve kterých žijeme, zjistíme si nejprve situaci – jaké děti se nedostávají do volnočasových aktivit a proč? Co pro zlepšení toho stavu může naše organizace dělat?
- Je třeba hlídat, aby cíle programů, které si určíme, byly naplňovány u všech účastníků, nestačí jen uzpůsobovat podmínky pro to, aby na nich všichni mohli být.
- Je třeba vychovat si dostatek vedoucích, kteří budou v budoucnu téma šířit dále.
- Do propagace inkluze je dobré zapojit i hlasy samotných dětí – jak vidí přítomnost kamaráda se spec. potřebou v oddíle, co jim přináší, jak to vnímají apod.

5. Doporučení z tematických skupin a diskuzí na konferenci:

Definice Specifických vzdělávacích potřeb by měla vycházet z potenciálních bariér bránících dítěti plně se podílet na životě a činnosti oddílu. Většina se dá překonat aktivitou na straně organizace. Je samozřejmě nutná také součinnost s rodiči a dalšími specializovanými službami.

Vzdělávání vedoucích

- Velmi důležitá je podpora vedoucích – jejich vzdělávání, zprostředkování zkušeností.
- Organizace může zavést vlastní vzdělávací modul (kurzy, semináře, e-learning apod.).
- Je možné vyčlenit část prostředků organizace na podporu dalšího vzdělávání vedoucích dle jejich volby (např. v inkluzi) – částečně to tak funguje u TOMu.

Práce s rodiči

- Pro podporu práce s tématem inkluze v našich organizacích je dobré pracovat i s rodiči, s jejich zájmem a poptávkou po tom, co by po volnočasových organizacích chtěli (např. je možné udělat výzkum mezi rodiči o tom, co by po volnočasových organizacích chtěli, zapojit tam i téma otevřenosti a inkluze, a to jak mezi rodiči dětí se spec. potřebami nebo bez nich).
- Je dobré, aby se volnočasové organizace zaměřili i na informování rodičů dětí se spec. potřebami o tom, že jsou jejich děti v těchto organizacích vítány (pokud na to budou organizace připraveny).

Příklady dobré praxe

- Je dobré sdílet příklady dobré praxe, příběhy z oddílů, kde se zapojení dětí se spec. potřebami úspěšně podařilo.
- Sdílení takových příkladů zatím nefunguje napříč organizacemi – bylo by dobré zavést nějakou platformu, která by to umožňovala.

Práce s vedením organizací, top managementem

- Do seznámení s tématem, informovanosti o potřebách změn je třeba zapojit i vedení organizací, které ve finále bude rozhodovat o jejich dalším směřování.

- Je třeba nabízet členům vedení účast na akcích k tomuto tématu.
- Je možné pořádat speciální akce o tématu inkluze pro členy vedení organizací.
- Členům vedení organizací je pro bližší seznámení možné nabízet i vlastní zkušenost ze setkání s lidmi s postižením.
- Pro propagaci v hnutí je možné využít akce podobné těm, které dělá sdružení Asistence (cesty Prahou na vozíku se zapojením veřejně známých osobností – možnost využít známé tváře v hnutích...).

Sítování volnočasových organizací, setkávání k tématu inkluze

- Co dalšího se může dít na úrovni mezi jednotlivými organizacemi, je třeba zajistit více příležitostí pro setkávání nad tématem, pro sdílení zkušeností (kdo má taková setkání iniciovat?).
- Má pro tyto účely vzniknout samostatná webová stránka (Inkluze ve volnočasovkách.cz?).
- Má vzniknout zastřešující organizace, nebo spíše neformální sdružení volnočasových organizací (nebo se pro tyto účely mohou využít stávající zastřešující sdružení – např. ČRDM).

6. Obecné doporučení pro další rozvoj tématu inkluze v neformálním vzdělávání

Jaké nároky jsou dnes kladeny na instituce neformálního vzdělávání, které usilují o začleňování dětí se specifickými potřebami?

Základní činnost oddílů ve vztahu k inkluzi je limitována závaznými dokumenty a strategiemi. Tyto dokumenty a strategie jsou vedeny zásadami nediskriminace, rovnými příležitostmi pro všechny děti a mladé lidi a budováním otevřené společnosti. Kromě těchto obecných zásad organizace pracují s tradicí svých organizací a oddílů.

Velkým tlakem je také konkurence mezi organizacemi, tlak státní správy na profesionalizaci činností organizací¹⁴ a vzdělávání pracovníků organizací. Podstatným prvkem je také konkurence jiných možností trávení volného času mládeže. Počítat také musíme s požadavky rodičů a to ať již na větší míru inkluzivity oddílu, tak naopak na jejich „tradiční“ vysokoprahovost (nejsou pro každého).

Pro instituce tato situace přináší požadavky na redefinování samotné podstaty a cílů aktivit organizací směrem k větší inkluzivitě. Na volnočasové vzdělávání se vztahuje definice vzdělávání ze školského zákona a v něm má vzdělávání status veřejné služby. Se všemi nároky z tohoto statusu vyplývajícími. Z našeho pohledu také s nárokem určité míry inkluzivity organizací. Inkluzivita organizací by měla být součástí společenského závazku organizací a také vnitřních strategií těchto organizací.

Inkluze klade také nové nároky na vzdělávání vedoucích a obecně na odborné zázemí organizací. Požadavek inkluze zasáhne také organizaci v každodenních činnostech a bude vyžadovat značné nasazení kapacit a také finančních prostředků. V tomto bodě bude nutné přenastavit financování těchto organizací ze strany MŠMT, ale také bude nutné na straně organizací hledat další dodatečné zdroje pro inkluzi.

Důležitou součástí by měla být také diskuze uvnitř organizací nad tématem inkluze. Inkluze pravděpodobně přinese změnu identity organizací, změnu vizí a redefinici cílů organizací.

---

¹⁴ Tedy spíše manažerské vedení jednotlivých organizací. Viz projekt Klíče pro život dostupné zde: <http://www.nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/standardizace-organizaci-neformalniho-vzdelavani>

Důležitým aspektem je také komunikace směrem k veřejnosti. Rodiče obecně pocítují minimum informací k tématu možnosti začlenění svých dětí s handicapem do organizací a aktivit organizací volného času. Domníváme se také, že sociální inkluze je téma celospolečensky velmi závažné a organizace pracující s dětmi a mládeží by měly mít jasně zformulované vize a stanoviska k těmto otázkám.

Jaké specifické potřeby mohou mít děti zapojené do činností těchto institucí (jak se tyto potřeby mohou lišit od těch, které mají děti při školním vzdělávání)?

Děti a mládež zapojené do činností volnočasových organizací budou mít potřeby vycházející z přirozených odlišností daných jejich rozdílnými životními příběhy. Domníváme se, že v organizacích pracujících s mládeží a dětmi by měly být sledovány a brány v potaz potřeby každého dítěte.

Pro potřeby komunikace s odborným světem a také se světem škol bude účelné převzít terminologii ukotvenou ve školských dokumentech a vyhláškách. Případně také v jiných relevantních zdrojích.

Tyto specifické oblasti se budou týkat těchto okruhů:

Etnického zázemí, menšinového statusu (jiné jazykové a kulturní zázemí dítěte)

Zdravotních potřeb (vycházející z MKN 10)¹⁵:

Rozlišujeme zdravotní znevýhodnění a zdravotní postižení.

Zdravotní znevýhodnění – zdravotně oslabení, dlouhodobě nemocní, lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování,

zdravotní postižení – tělesné, zrakové, sluchové, mentální postižení, autismus, vady řeči, souběžné, postižení více vadami a vývojové poruchy učení nebo chování,

Specifické vzdělávací potřeby jak je definuje pedagogika a školské prostředí¹⁶

---

¹⁵ Mezinárodní klasifikace nemocí WHO, desátá revize (1993). Více zde:
<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

¹⁶ Pedagogika pracuje také s MKN 10. Jsou zde však podstatné rozdíly v praktické aplikaci a nápravách. Školské prostředí definuje pojetí specifických vzdělávacích potřeb stručně ve školském zákoně a přesněji ve vyhláškách týkajících se poradenství. Např. o Poskytování poradenských služeb, více zde:
<http://www.msmt.cz/dokumenty/vvyhlaska-c-116-2011-sb-ktou-se-meni-vyhlaska-c-72-2005-sb>

Sociální status rodiny dítěte, děti ohrožené sociálně patologickými jevy, děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou

Domníváme se, že specifické pro prostředí volnočasových a zájmových aktivit mládeže je častá přítomnost kombinací specifických potřeb a také důraz na sociální začleňování. Sociální inkluze je podstatou působení těchto organizací. Budování přirozených vztahů, sebepojetí jednotlivce a kompetencí pro aktivní život ve společnosti je jeden z cílů většiny organizací. Jakákoli jinakost jednotlivce je podstatným předmětem této sociální inkluze. Velké "zmnožení" jinakostí je pak problémem pro pedagogické působení a pro organizaci aktivit.

Další specifické potřeby v užším smyslu jsou poté vnímány jako často nepřekonatelná komplikace.

V tomto kontextu je důležité upozornit na zkreslení, které se vyskytuje v prostředí neformálního vzdělávání a volnočasových aktivit a to i na úrovni vládních strategií. Sociální začleňování je úzce chápáno jako začleňování sociálně slabých, případně migrantů a cizinců. Není chápáno v nejširším smyslu jako začleňování všech dětí a mladých bez rozdílů. Tedy i bez možnosti vyloučení a diskriminace a to třeba i na základě zdravotního znevýhodnění.¹⁷ Je tedy velkým specifickým opomíjením začleňování zdravotně znevýhodněných a postižených.

Jaké mohou být rozdíly v začleňování dětí se specifickými potřebami ve školním prostředí a prostředí neformálního vzdělávání?

Rozdíl je v nízké míře formální podpory dobrovolníků pracujících s mládeží. Neexistuje podpůrná síť pro pracovníky oddílů a organizací. Jedinečný prvek entuziasmu a nasazení pracovníků není podpořen systémovou podporou a péčí. V prostředí školství je vybudován poradenský systém. Školy mají možnost dosáhnout na finanční zdroje formou cílených dotací a financí z evropských fondů. Neprobíhá výměna zkušeností mezi organizacemi a oddíly o problematice inkluze.

Panuje obava otevřeně komunikovat s veřejností téma inkluze, nejsou cíleně motivováni vedoucí a rodiče dát dítě s handicapem do oddílů. To je důvod malého zastoupení dětí s handicapem v oddílech většiny organizací.

Organizace pracující s mládeží nepovažují inkluzi dětí a mládeže s handicapem jako celospolečenský závazek. Ze strany společnosti, respektive státu tento požadavek také

---

¹⁷ Takto jsou koncipovány také dotační programy. Věříme, že nová Národní strategie pro mládež, která bude představena v listopadu tohoto roku, rozšíří inkluzi i na zdravotně znevýhodněné.

není explicitně zformulován. Na absenci této zakázky se váže také neexistence podpory takovéto inkluze ze strany státu.

Jakým způsobem mohou školy a instituce neformálního vzdělávání spolupracovat?

Navrhujeme sdílení služeb školského systému organizacemi neformálního vzdělávání. Ať už spoluprací se sítí poradenských zařízení a dalších specialistů. Měla by být možnost financovat čerpání poradenských služeb ze strany organizací neformálního vzdělávání. Navazování a propojování činností školských zařízení a oddílů. Sdílením informací o dětech mezi pedagogy škol a vedoucími oddílů, společné akce, poskytování zázemí oddílům školami, ale také o odborné vzájemné supervizi a podpoře. Dále poskytování asistentů, pomůcek a speciálního vybavení.

Status veřejné služby by měly mít také aktivity neformálního vzdělávání a měly by podléhat certifikaci ze strany státu. Tato certifikace by měla být spojena s požadavkem minimální míry garantované inkluze. Do dotačních výzev MŠMT by bylo vhodné zařadit volnočasové aktivity jako plnohodnotnou součást vzdělávání.

Ministerstvo by mělo podporovat vzdělávání vedoucích oddílů a také informovanost veřejnosti. Je také otázkou, jak bude fungovat dále spojení NIDV a NIDM.

Je zřejmé, že na mnoha místech spolupráce probíhá. Jedná se však o výjimky, které nejsou součástí systémových opatření. Domníváme se, že logicky, funkčně navazující propojení vzdělávání ve škole a mimo školu vyžaduje hlubší změnu strategií státu a vytvoření nástrojů umožňujících tuto spolupráci.

7. Návrhy konkrétních realizovatelných následných kroků:

Rozhodli jsme se také zformulovat praktické, jednoduše zrealizovatelné kroky. Tyto kroky nejsou spojeny s časově a formálně nesplnitelnými nároky.

1. *Doporučujeme, aby vznikl webový portál, který bude určen pro vedoucí dětských kolektivů. Webové stránky budou určeny k tomu, aby mohly různé organizace sdílet dobré praxe (štitkování podle životních situací, aktivit, prostředí, znevýhodnění nebo postižení), propagovat vzdělávací nebo zážitkové akce inkluzivního charakteru, možnost vyhledávání organizací nebo odborníků, poradna, knihovna - materiály. Tento portál může být spravován ČRD.*
2. *Doporučujeme, aby existovala zastřešující struktura, která byla svolávala setkání, síťovala organizace mezi sebou, pomáhala sdílení dobrých praxí, vyhledávala a sdílela zkušenosti ze zahraničí, pomáhala utvářet vzdělávací akce, snažila by se dlouhodobě koncepčně vytvářet strategii.*
3. *Doporučujeme, aby MŠMT podporovalo inkluzi ve volnočasových aktivitách tím, že bude peníze pro volnočasové organizace rozdělovat peníze na podporu dětí a mládeže s různými typy znevýhodnění a postižení, nejen děti se sociálním znevýhodněním jak v současnosti.*
4. *Doporučujeme, aby se realizovala veřejná kampaň na podporu inkluze ve volnočasových aktivitách, do které by se zapojily známé osobnosti a organizace (Český olympijský výbor), "férová skupina". Zadavatelem a nositelem kampaně by bylo přímo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.*

ZÁVĚR:

Materiál si klade za cíl otevřít diskuzi k tématu inkluze v prostředí neformálního a volnočasového vzdělávání. Není úplným a odborným vytyčením problematiky. Vzhledem ke kontextu vzniku jako součásti konference oddílových vedoucích tuto ambici ani nebylo možné splnit.

Společně s účastníky a pořadateli konference jsme promýšleli současný stav a hledali inspiraci k možným cestám k realizaci inkluze v plnosti významu tohoto pojmu.

Věříme, že diskuze o inkluzi na úrovni státu, respektive ministerstva školství, uvnitř organizací pracujících s dětmi/mládeží a rodičovskou veřejností bude pokračovat.

Studii sestavil Mgr. Pavel Košák

kosak.paulus@gmail.com (+420 777 787 133)